

چوب و منبرهای چوبی ایران

مؤلف: نیکو شجاع نوری

www.ketab.ir

شجاع نوری، نیکو، ۱۳۴۴ -

چوب و هنرهای چوبی ایران

تهران: مرکب سپید: دانشگاه الزهرا (س)، ۱۳۹۴.

۲۰۰ص: مصور (بخشی رنگی)

شابک: ۹-۲۸-۵۴۵۹-۶۰۰-۹۷۸

فیبای مختصر - فهرست نویسی کامل این اثر در نشانی <http://opac.nlai.ir>

قابل دسترسی است

واژه نامه

دانشگاه الزهرا

کتابخانه ملی ایران ۳۸۳۱۸۴۳

ناشر همکار:
دانشگاه الزهرا (س) و انتشارات مرکب سپید

انتشارات مرکب سپید
تلفن: ۲۲۰۵۵۱۹۳
۰۹۱۲۵۱۳۷۶۲۶

www.morakab-sepid.com

● نیکو شجاع نوری ●

● چاپ اول ۱۳۹۴ ● لیتوگرافی: گلپا گرافیک

● قطع: وزیری

● تیراژ: ۱۰۰۰ ● قیمت: ۱۵۰۰۰ تومان

● شابک: ۹-۲۸-۵۴۵۹-۶۰۰-۹۷۸

حق چاپ برای ناشر محفوظ است

فصل اول

درخت و چوب در ایران.....	۱۵
بخش اول- فرهنگ و تاریخچه	۱۶
۱-۱- درخت در فرهنگ ایران.....	۱۶
۲-۱- تاریخچه مصرف چوب در ایران.....	۱۸
بخش دوم- آشنایی با درختان و چوب مورد مصرف	
در هنرهای چوبی ایران.....	۲۴
۱-۲- تقسیم بندی کلی درختان.....	۲۴
۱-۲-۱- ویژگی های سوزنی برگان و پهن برگان	
و آرایش بین آنها از نظر جنگل شناسی	۲۵
۲-۱-۲- اصطلاحات مربوط به چوب	۲۶
۲-۲- معرفی درختان مورد مصرف در	
هنرهای چوبی ایران و ویژگی چوب آنها	۲۹
۱-۲-۲- آبنوس	۲۹
۲-۲-۲- آزاد	۳۰
۳-۲-۲- آکاژو	۳۱
۴-۲-۲- آلوچه	۳۲
۵-۲-۲- ابریشم	۳۳
۶-۲-۲- ارغوان	۳۳
۷-۲-۲- ازگیل	۳۴
۸-۲-۲- افرا	۳۵
۹-۲-۲- افاقیا	۳۶
۱۰-۲-۲- انار	۳۷
۱۱-۲-۲- انجیلی	۳۷
۱۲-۲-۲- بادام	۳۸
۱۳-۲-۲- بقم	۳۹
۱۴-۲-۲- بلوط	۳۹

۴۰	 بنه - ۱۵-۲-۲
۴۱	 بید - ۱۶-۲-۲
۴۲	 پالونیا - ۱۷-۲-۲
۴۲	 پر - ۱۸-۲-۲
۴۳	 پرتغال - ۱۹-۲-۲
۴۳	 پسته - ۲۰-۲-۲
۴۴	 پلاخور - ۲۱-۲-۲
۴۵	 توت سفید - ۲۲-۲-۲
۴۶	 توس - ۲۳-۲-۲
۴۶	 توسکای قشلاقی - ۲۴-۲-۲
۴۷	 توسکای ییلاقی - ۲۵-۲-۲
۴۸	 گ - ۲۶-۲-۲
۴۹	 چنار - ۲۷-۲-۲
۵۰	 ملو - ۲۸-۲-۲
۵۱	 زال انبه - ۲۹-۲-۲
۵۱	 راش - ۳۰-۲-۲
۵۲	 روسی - ۳۱-۲-۲
۵۳	 زبان گنجشک - ۳۲-۲-۲
۵۴	 زردآلو - ۳۳-۲-۲
۵۵	 زرشک - ۳۴-۲-۲
۵۵	 زیتون - ۳۵-۲-۲
۵۶	 ساج - ۳۶-۲-۲
۵۷	 سرخدار - ۳۷-۲-۲
۵۸	 سرو - ۳۸-۲-۲
۵۹	 سماق - ۳۹-۲-۲
۵۹	 سنجد - ۴۰-۲-۲
۶۰	 شمشاد - ۴۱-۲-۲
۶۱	 شیردار - ۴۲-۲-۲
۶۲	 صندل - ۴۳-۲-۲
۶۳	 صنوبر - ۴۴-۲-۲
۶۳	 عرعر - ۴۵-۲-۲

۶۴	 ۴۶-۲-۲	عنا ب
۶۵	 ۴۷-۲-۲	فوفل
۶۵	 ۴۸-۲-۲	کاج
۶۶	 ۴۹-۲-۲	کرات
۶۷	 ۵۰-۲-۲	کنار
۶۸	 ۵۱-۲-۲	کهور
۶۸	 ۵۲-۲-۲	کیکم
۶۹	 ۵۳-۲-۲	گردو
۷۰	 ۵۴-۲-۲	گلایی
۷۱	 ۵۵-۲-۲	گیلاس
۷۲	 ۵۶-۲-۱	لاله درختی
۷۳	 ۵۷-۲-۲	بری
۷۴	 ۵۸-۲-۲	ابر
۷۴	 ۵۹-۲-۲	ملج
۷۵	 ۶۰-۲-۲	ممرز
۷۶	 ۶۱-۲-۲	نارنج
۷۷	 ۶۲-۲-۲	نارون
۷۸	 ۶۳-۲-۲	نراد
۷۸	 ۶۴-۲-۲	نرمدار
۷۹	 ۶۵-۲-۲	والسا
۸۰	 ۶۶-۲-۲	یاس کبود

فصل دوم

۸۱		آشنایی با هنرهای چوبی ایران
۸۱		بخش اول- تقسیم‌بندی صنایع دستی چوبی ایران
		بخش دوم- معرفی هنرهای چوبی
۸۵		بر مبنای روش ساخت و تزئین
۸۵		۱-۲- هنرهای چوبی بر پایه تراش:
۸۵		۱-۱-۲- پیکره سازی سنتی
۸۹		۲-۱-۲- منبت
۹۲		۱-۲-۱-۲- منبت سنتی
۹۶		۲-۲-۱-۲- منبت گلپایگان

- ۹۸ ۲-۱-۳- منبت فرنگی
- ۱۰۰ ۲-۱-۳- خراطی
- ۱۰۴ ۲-۱-۴- مهرسازی
- ۱۰۴ ۲-۱-۴-۱- مهر قلمکار
- ۱۰۶ ۲-۱-۴-۲- مهر باتیک
- ۱۰۷ ۲-۱-۵- لاک تراشی
- ۱۱۰ ۲-۱-۶- قاشق تراشی
- ۱۱۴ ۲-۲- هنرهای چوبی بر پایه برش:
- ۱۱۴ ۲-۲-۱- مشبک کاری
- ۱۱۶ ۲-۲-۲- پارچه بری
- ۱۱۷ ۲-۲-۳- معرق
- ۱۱۷ ۲-۱-۳-۱- معرق جایگزین
- ۱۱۹ ۲-۱-۳-۱-۱- فلزکوبی روی چوب
- ۱۲۰ ۲-۲-۳-۲- معرق رویه کوبی
- ۱۲۰ ۲-۲-۳-۱-۲- معرق زمینه چوب
- ۱۲۲ ۲-۲-۳-۱-۳-۱- معرق ساده
- ۱۲۳ ۲-۲-۳-۱-۲-۲- معرق چند پلانه
- ۱۲۳ ۲-۲-۳-۱-۳-۳-۲- معرق سطح بندی
- ۱۲۴ ۲-۲-۳-۱-۳-۳-۲-۲- معرق نشاندی
- ۱۲۴ ۲-۲-۳-۱-۳-۳-۲-۲- معرق قالب گرد
- ۱۲۵ ۲-۲-۳-۱-۳-۳-۲-۲- معرق زمینه رنگ
- ۱۲۷ ۲-۳-۲- هنرهای چوبی بر پایه برش و بست
- ۱۲۷ ۲-۳-۱-۲- درودگری
- ۱۲۸ ۲-۳-۲- گره سازی
- ۱۳۲ ۲-۳-۳-۲- قواره بری
- ۱۳۳ ۲-۳-۴- ارسی سازی
- ۴-۲- هنرهای چوبی بر پایه دور یا روی هم چیدن،
- ۱۳۴ برش و نصب
- ۱۳۴ ۲-۴-۱-۱- چوک کاری
- ۱۳۸ ۲-۴-۲- خاتم کاری
- ۱۴۳ ۲-۴-۳- خاتم مربع

- ۲-۴-۴- مهرکاری ۱۴۶
- ۲-۵- هنرهای چوبی بر پایه تلفیق: ۱۵۲
- ۲-۵-۱- نازک کاری ۱۵۲
- ۲-۵-۲- منبت مشبک ۱۵۳
- ۲-۵-۳- منبت معرق ۱۵۴
- ۲-۶- هنرهای چوبی بر پایه نقاشی: ۱۵۶
- ۲-۶-۱- سوخت نگاری ۱۵۶
- ۲-۶-۲- لاک ۱۵۸
- ۲-۷- هنر چوبی بر پایه انواع روش ساخت و تزئین: ۱۵۹
- ۲-۱- سازسازی ۱۵۹

فصل سوم

فرهنگ اصطلاحات: ۱۷۰

فهرست منابع: ۱۷۵

مقدمه

انسان از ابتدای خلقت با استفاده از هرگونه موادی که در اختیار داشته، برای بهره‌مندی از آسایش بیشتر به ساخت اشیاء و ابزار مختلف مبادرت نموده است. اما گاه کششی درونی موجب شده که وی تنها به ساخت ساده شیء اکتفا ننموده و آن را انواع نقوش مورد علاقه خود و به تدابیر گوناگون آذین کند.

ساخت اشیاء چوبی که معضله در آن کنده‌کاری‌های ساده‌ای نیز شده، یکی از اولین دست ساخته‌های بشری بوده است. چرا که درخت و یا بهتر بگوییم چوب، مناسب‌ترین و در دسترس‌ترین ماده‌ای بوده که انسان پس از استقرار در دشت برای ساخت آتش، ابزار و خانه از آن بهره می‌برده است.

تعلق چوب به طبیعت و آرامشی که در حضور و همراهی با طبیعت بدست می‌آید، در کنار دسترسی آسان به چوب و عدم نیاز به ابزاری پیچیده برای کار روی آن، موجب شده است که افراد بسیاری، به علاقه و ذوق، دست به ساخت اشیائی چوبی بزنند. شاید آنان از این راه، بدنام آرامشی هستند که هیاهوی دنیای ماشینی امروز از آنها دریغ کرده است.

وجود بیشترین تنوع هنری در شاخه هنرهای چوبی و هنرمندان آن در سراسر جهان و از جمله ایران، موجب تشویق محققان برای نگرش پیرامون انواع صنایع دستی چوبی به صورت مجموعه و یا معرفی منفرد، شده است. در ایران نیز تحقیقات و کتب متعددی چه به شکل معرفی کلی هنرهای چوبی همانند تحقیقات کارشناسان سازمان صنایع دستی تحت عنوان «آشنایی با صنایع دستی چوبی ایران» ۱۳۶۷ و یا کتاب «آشنایی با چوب و هنرهای مرتبط با آن» آقای یاورى ۱۳۸۳ و چه در غالب معرفی یک شاخه و رشته از هنرهای چوبی مثل «مغرق روی چوب» خانم کریم‌نیا ۱۳۷۸، «هنر خاتم» آقای روزی‌طلب ۱۳۸۲، «خراطی» آقای ملایی ۱۳۸۸ «منبت» و «ارسی» آقای

امرای ۱۳۹۱ و غیره نوشته شده است که هر یک به جای خود ارزشمند و قابل تقدیر است. اما وسعت و تغییرات هنرهای چوبی ایران از گذشته تا به حال؛ انگیزه تلاش اینجانب برای نگارش و تهیه کتابی دیگر بود. ضمن آنکه معترفم هنوز از همه آنچه در ایران بوده و هست، گفته نشده و در گفته‌ها نیز علی‌رغم تمامی تلاشی که نموده‌ام، امکان اشتباه و یا نقص وجود دارد که در همین جا فرصت را مغتنم شمرده و از تمامی صاحب‌نظران و هنرمندان گرامی خاضعانه تقاضا دارد در صورت مشاهده اشکال و یا نقصان در مطالب کتاب، زحمت کشیده مورد را تذکر فرمایند تا در اولین فرصت، اصلاح گردیده، نیت عده بت مؤلف، مبدل به دین، نگردد.

در خصوص تصاویر، لازم به توضیح است که اکثر آنها در طول سال‌های گذشته (۲۵ سال قبل تاکنون) از موزه‌ها، کارگاه‌های شخصی اساتید در شهرهای مختلف، کارگاه‌های چوب‌سازان میراث فرهنگی و نمایشگاه‌های صنایع دستی توسط اینجانب گرفته شده، که به همین علت تعداد اندکی از تصاویر از کیفیت کاملاً مطلوب برخوردار نبوده و متأسفانه امکان عکس‌برداری مجدد نیز به دلایل گوناگون وجود نداشته است. اندک تصاویر باقی مانده مورد نیاز، یا از طریق کتب و سایت‌های معتبر تهیه شده و یا به کمک هنرمندانی چون آقایان جویری، محمدی و غیره بدست اینجانب رسیده که بدینوسیله قدردانی و سپاس خود را از همکاری و لطف ایشان اعلام می‌نمایم.

همچنین وظیفه خود می‌دانم از کلیه معارفین و اساتید کارگاه‌های چوب و سازسازی و کارشناسان محترم پژوهشکده هنرهای سنتی سازمان میراث فرهنگی تهران و موزه موسیقی که با همکاری و پاسخ‌گویی صبورانه خود به صحت هرچه بیشتر مطالب کتاب کمک نمودند، تشکر نمایم.

کتاب حاضر، با عنایت به اهمیت حفظ میراث هنری و با هدف آشنایی با چوب و هنرهای چوبی ایران تهیه شده و سعی گردیده تا خوانندگان علاوه بر آشنایی با انواع چوب مورد استفاده در هنرهای چوبی، با هنرهای چوبی مختلف ایران و شیوه ساخت آنها آشنا شده، بتوانند آنها را بخوبی از یکدیگر تشخیص دهند. امیدوارم این کتاب بتواند برای دانشجویان هنر بخصوص رشته صنایع دستی و علاقمندانی که مایل به کسب اطلاعات بیشتر در زمینه هنرهای چوبی ایران هستند، مفید واقع گردیده، از این طریق سهمی هرچند اندک در شناساندن هنر والای ایران ایفا نماید.